

договору найму (оренди) тимчасово прилаштуватися до обставин, що склалися, і «пережити» економічну кризу, спричинену встановленням карантину.

Голубєва Неллі Юрївна,

*доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, завідувач
кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат*

ПЕРЕДДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Цивільні кодекси багатьох європейських країн містять норми про переддоговірну відповідальність. ЦК Франції, в рамках проведеної масштабної реформи зобов'язального права, також доповнено нормами щодо переддоговірної відповідальності.

Про переддоговірну відповідальність написано багато статей починаючи з 1861 року, коли доктрина *Culpa in contrahendo* була запропонована Ієрингом. Він висунув ідею, що шкода має бути відшкодована особою, чия винна поведінка під час переговорів про укладання договору призвела до його недійсності або завадила його укладанню.

Вже більше ста років вчені сперечаються чи є переддоговірна відповідальність договірною, чи є деліктною. Ієринг сформулював концепцію договірної відповідальності (потерпіла сторона може стягнути збитки за допомогою заснованого на договорі позову, тобто юридично недійсний договір набуває часткову дію).

§ 311 ЦК Німеччини передбачає виникнення обов'язків із початком переговорів, що отримало широку підтримку в судовій практиці. Судова практика Франції, визнаючи, що сторони вільні починати, продовжувати та в будь-який момент припинити ведення переговорів, визнавала, що сторони мають добросовісно вести переговори. Тобто принцип свободи договору має обмежуватися принципом добросовісності сторін при веденні переговорів. Ця концепція була урахована в процесі реформи зобов'язального права Франції. ЦК Франції був доповнений підрозділом «Переговори». Згідно ст. 1112 «ініціатива, продовження і розрив ведення переговорів є вільними. Вони повинні в обов'язковому порядку відповідати вимогам добросовісності. У разі винного порушення, допущеного під час ведення переговорів, відшкодування шкоди не може бути направлено ні на компенсацію втрати очікуваної вигоди від неукладеного договору, ні на втрату шансу отримати ці вигоди» (остання фраза з'явилась в редакції від 1.10.2018 року).

Принципи європейського договірного права містять статтю під назвою

«Недобросовісність при веденні переговорів» (ст. 2:301). У Модельних правилах Європейського приватного права (DCFR) передбачено поняття «нечесного і/або недобросовісного ведення переговорів» з аналогічним змістом до Принципів Ландо (II.-3:301).

При цьому проаналізовані акти, не заперечують фундаментальний принцип свободи договору, який включає в себе право однієї зі сторін, сказати «ні», тобто відхилити пропозицію сторони або перервати переговори в будь-який момент. Однак навіть принцип автономії сторін повинен бути збалансований з головним принципом добросовісності.

У змінах до ЦК РФ від 08.03.2015 року також передбачена переддоговірна відповідальність (ст. 434-1), за основними положеннями дуже схожа на викладені вище правила DCFR, але з конкретизованими випадками недобросовісної поведінки.

ЦК Республіки Молдова містить конкретну й змістовну норму з питання, що нас цікавить. Так, у відповідності до ст. 515 під назвою «Виникнення зобов'язання при веденні переговорів про укладення договору», зобов'язання може створюватися самим фактом ініціації договору й ведення переговорів з метою його укладення (ч. 1). Одна з договірних сторін може вимагати від іншої сторони відшкодування витрат, заподіяних на основі правомірної впевненості в укладенні договору, якщо з вини останньої договір не укладений (ч. 2).

Тобто молдовський законодавець ведення переговорів прямо називає підставою виникнення зобов'язання.

Вважаємо, що тут маємо справу з охоронними правовідносинами, оскільки не просто ведення переговорів веде до виникнення зобов'язання. Потребують охорони з боку норм зобов'язального права інтереси сторін щодо добросовісного ведення переговорів, а якщо виникли збитки, зайві витрати, пов'язані з веденням переговорів, – вони мають бути відшкодовані виходячи з розумності та добросовісності. Деліктна, а не договірна природа виниклих збитків, здається нам більш обґрунтованою. Факт ведення переговорів недобросовісно веде до виникнення недоговірного охоронного зобов'язання.

Саме по собі припинення переговорів не свідчить про недобросовісність. Особливістю справ про стягнення збитків за переривання переговорів є те, що відповідальність передбачена не за неукладення договору, а за недобросовісне ведення переговорів, яке спричинило за собою збитки для іншої сторони.

При цьому, повне відшкодування збитків у разі тільки ведення переговорів є нерозумним, адже сторона, що вступила в переговори, має усвідомлювати, що вони не завершені, правових наслідків, які очікуються, можуть не досягнути, а тому відшкодування упущеної вигоди в цьому разі не

відповідає принципу розумності в цивільному праві.

З огляду на зазначене вище, вважаємо за потрібне запропонувати доповнити ч. 2 ст. 509 ЦК України абзацом 2 із таким змістом: ***«Підставою зобов'язання про відшкодування реальних збитків може бути недобросовісне ведення переговорів про укладення договору, якщо з вини однієї зі сторін договір не укладений».***

Давидова Ірина Віталіївна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

«ДОГОВОРИ» ТА «ПРАВОЧИННИ» В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В умовах розвитку інформаційного суспільства, формування нетипових для діючого цивільного законодавства інститутів, проблем тлумачення того чи іншого терміну та наявності досить великої кількості прогалин, досить актуально постало питання про необхідність оновлення законодавчих норм, розширення розуміння деяких понять та введення абсолютно нових (які нині не регулюються законодавчо, однак все більше використовуються на практиці), що у комплексі набуло назви «рекодифікація». Враховуючи досить велике значення правочинів (більшість з яких це договори) в цивільно-правових відносинах та, як наслідок, значну кількість норм ЦК, присвячених саме правочинам та договорам, рекодифікація цивільного законодавства не може обійти стороною аналіз та оновлення зазначених інститутів. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах переходу великої кількості цивільно-правових відносин, зокрема, і укладення договорів, в онлайн режим, що спричиняє низку практичних питань щодо підтвердження законності такого договору (дотримання умови дійсності правочину), його виконання, або ж належного відшкодування збитків при невиконанні тощо.

Проаналізуємо бачення категорій «договір» і правочин» законодавцем. З одного боку, договір є двостороннім або багатостороннім правочином, а з іншого – у главі 1 ЦК «Цивільне законодавство України» йдеться, передусім, про договір і лише побіжно – про односторонні правочини. У ст. 3 ЦК серед засад цивільного законодавства називається «свобода договору» (п. 3), але не згадується свобода правочину (у зв'язку з цим виникає питання, чи взагалі визнається поняття «свобода одностороннього правочину?»). Стаття 6 ЦК спеціально присвячена визначенню співвідношення актів цивільного законодавства і договору, і лише у частині четвертій цієї статті вказується, що